

A d a t o k

K e s e r ű i D a j k a J á n o s é l e t é h e z

Erdélyi utja alkalmával Szenczi Molnár Albert naplójába Nagyváradon 1615 január 15-én azt jegyezte fel, hogy "Páristák(nál, vagyis a Gergely pápa-féle naptár szerint) 25. Pál fordula (vagyis megtére) Praedikalott Keserű János, a meridié Thomas Miklósvári".¹⁾

Ennek a nevezetes embernek, Keserűi Dajka Jánosnak, életefo-lyásáról - bizony - Bod Péter is mindössze csak annyit tud, hogy "Magyarországról Váradi Papságból hozatta volt Bethlen Gábor Fejedelem maga mellé Udvari Papságra, Keserűi Dajka Jánost. Jelen is volt mint Udvari Pap a' Fejedelemmel, Móldovai és más Táborozásaiban; mind addig, míg osztán Sz. András-Havának 18-dik Napján, 1618-dik Esztendőben Erdélyi Réformátus Püspökségre választatott: melly hivatalt XV. Esztendőknék el-folyások alatt, nagy serénységgel és ahoz illendő keménységgel és vigyázással viselt."²⁾

Nem ismételve meg a Bod Péter óta összegyűjtött adatokat, csak egynehány kevésbbé ismert körülményt sorolok fel, amelyek valamennyire kiegészítik még mindég eléggé ismeretlen életét.

Molnár Albert naplóját olvasva, ott vagyunk Bethlen Gábor udvari papjának: a derék Rettegi Jánosnak Fogarason Február 14-én (illetőleg 24-én) bekövetkezett halálánál és február 21-én (azaz március 3-án) Fehérváron történt temetésén.³⁾ Öt nap multával Molnár visszatér Magyarországba s Váradon, a kapcsolt részek legnagyobb református városában, ismét felkeresheti a papokat s kö-

1) Dézsi Lajos: Szenczi Molnár Albert naplója levelezése és irományai. Bp. 1898. 66.

2) Bod Péter: Smirnai Szent Polikárpus. Nagyenyed, 1766. 62.

3) Dézsi: 1. m. 66.

zöttük Keserői Jánost is.⁴⁾

Alig hunyta be a szemét a hűséges Rettegi, Bethlen bizonyosan Tasnádi püspök s netalán Molnár Albert tanácsára, aki váradi útutaztában hallotta Keserői templomi szónoklatát s akivel különben 1608. évi marburgi és 1609. évi heidelbergi tanulása idejében is találkozott,⁵⁾ a váradi fiatal papot választotta udvari szolgálatra.

Egy hónappal Molnár eltávozása után Bethlen már hivatja is Keserői Jánost, úgy hogy április 23-án már vissza is térhetett Váradra. Ugyanis az egykori kolozsvári sáfárpolgár feljegyzése szerint "Feyerwarol Erkezuen az Waradj Pap, urunk paranczolatiból vitettük Varadra 4 loul, az ketty Agoston Mathiase, az ketty Darabos Janossneje, fizette[m] fl 7 den."⁶⁾

Egészen bizonyos tehát, hogy nem egyéb ügyben, hanem a fejedelem rendeletére jött le Fehérvárra, ezt bizonyítja Ádám alias Rázmán István sáfár folytatólagos feljegyzése: "Eodem (die) Vrunk louaynak, az kyk az papot Ide hoztak volt, azoknak B(iró) V(ram) Paranczolatiból vette[m] zenatt den. 24."

Keserői Jánosnak új állásában való véglegesítése csak két hónap multával történhetett meg. Deesj István sáfár szerint: 1615 július 8-án "Az Vrunk papyat hoztak vizza Feer Varrul, Varadrament, hōgi Onnat be keolteozzek. Az Vrunk eo Naga Louain hat Louo[n] hoztak ide. ... Az Vrunk koczissanak ketteonek, Racz Mihalis az Vrunk Louas legennie uellek volt masod magaua (ételt, italt utalt ki a sáfár.) ... Az p[rae]ldikatornak Flistich Peter (főaranybevéltő) gazdalkodott. ... Crajnik Janost kwlte Vrunk uelle az p[rae]ldikatorral kisirni." Másnap azután "Az Vrunk papianak es Velle ualo kathonaknak Flestokeyomre att[am]" (ételt és italt).⁷⁾

Ugy látszik, hogy innen a reggel folyamán indultak utba. A sáfár szerint: "Fejedelem p[rae]ldicatora ala attak egi koczit, hat Louatt, Masas Szabo Mihaj hat louatt, att[am] nekj Varadigh fl

4) Szenczi M. Albert: Postilla Scultetica című 1617-ben Oppenheimben megjelent munkájának ajánlásában, mint jóakaróját említi: Decsi István és Keserői János váradi prédikátorokat is. (Lásd: Dézsi L.: Szenczi M. A. naplójának 70. lapján is.)

5) SpFüz. 1862. 562. It. 1955. 344. - Dézsi i. m. 262.

6) Sáfár. 1615. 27, 28.

7) I. h. 1615. 63, 64.

10 den. 50."⁸⁾

Közel egy hónapig tartott szedelőzködés után 1615 augusztus 1-én az jegyeztetett fel, hogy "az Varadj Papnak B. V. Paranczolatiból kuldeotte[m] Ayandekott (u. m.) Czipot No 12 - den. 12. Hust lib. 6 - tt. den. 12. - kett Tiukot - den. 15 - Haro[m] eytel bortt - den. 18. - Egj zeker fywett - den. 12."

A husmennyiiségből - minden személyre egy fontot számítva - megállapíthatjuk, hogy házanépe s a kísérő személyzet - a kocsisokat nem számítva - együttesen hat főből állott. "Eodem (die) Az Pap ala adattot B. V. Posta louatt fejer warigh 4 louatt Kuczis Albertte, attam Nekj posta penzt fl 3 den. 50." - "2 Augustj Vgia[n] az Pap ala haro[m] zekerett adattot B. V., haza Nepe es Parteka ala, Lonay Janos 8 Eokeör(rel) attam Enjedigh fl 2 den 50.-Haydu Istua[n] 8 Eokeorrel attam fl 2 den. 50. - Huszar Myhalj 8 Eokeorrel attam fl 2 den. 50."⁹⁾

Fehérvárra tehát bizonyosan csak augusztus 5-re érkeztek meg, minthogy az ökörszekerek csak lassan haladtak s emellett Enyeden is pihenhettek legalább egy - másfél napot. Alig vette azonban át udvari papi tiszttét, a tevékeny fiatal lelkipásztor tüstént hozzá is kezdett a hatásköréhez tartozó szervezkedésekhez. Első gondja volt a külső országokbeli tanulásra kiküldendő ifjak kiválogatása.

Geleji Katona István a későbbi püspök, 1617 május 31-én Heidelbergben Pareus professzor elnöklése alatt "Die Justificatione Hominis Peccatoris Coram Deo" tárgykörből tartott vitatkozását Bethlen Gábornak ajánlotta, aki őt "udvari papja Keserői Dajka János ajánlására" többekkel együtt idegen országokbeli egyetemekre küldötte.¹⁰⁾ Ha tehát a heidelbergi egyetemen tanuló magyar diákok névsorát végignézzük, abban 1615 november 6-án (az új időszámítás szerint 16-án) Stephanus Katona Geleinus, Stephanus Pastoris Fegyverneki, Mathias Major Zikzai, Joannes Albensis Transylvanus iratkozott be.¹¹⁾ Közülök - Szenczi Molnár Albertnek Bethlen Gáborhoz intézett levele szerint - Geleji és Fehérvári a fejedelemnek, Fegyverneki Deres Gáspárnak, Szikszai pedig Rhédei Fe-

8) I. h. 1615. 218.

9) I. h. 1615. 41.

10) RMK. III. 1197.

11) SpFüz. 1862. 562.

rencnek az alumnusa.¹²⁾ Ezek a diákok Bethlennek Alvinczi Péterhez 1615 augusztus 14-én intézett levele tollba mondása idején kelhettek utra Fehérvárról.¹³⁾

Keserűi Jánosnak nem egy jövésének-menésének célját egész bizonyossággal még mindég nem tudom megállapítani, a teljesség kedvéért azonban ezeket is felsorolom, minthogy az azonosítás időközben mégis csak megtörténhetik. Így találom 1616 július 10-én "Eodem die Vrunck Papyat es kett Deakot Tordara Witetuen Tordara, Darabos Janosne haro[m] louan, attam] posta penzt fl. - den.75."¹⁴⁾

Valószínű, hogy Keserűi János e két diákot Erdélyen kívüli anyaiskolákból hozta magával Fehérvárra, hogy a püspöknek s a fejedelemnek bemutatva, azután pénzzel és utasításokkal ellátva, külső országokbeli akadémiákra indítsák utba. Feltevésem bizonyítására felsorakoztatom Ádám másképpen Rázmán István sáfár számadásaiból azt a tételt, hogy július 17-én "Wittembergus Deakok", (vagyis idegen országokban tanult ifjak,) jönnek Várad felől Kolozsvárra, innen pedig tovább küldik Enyeden keresztül Fehérvárra. De ettől számítva, két hét sem telt el, Ombozi Pál, a páros hónapok sáfára, augusztus 3-án azt jegyezte fel, hogy "Menenek valamj Deakok Nemet Orzag fele Tanulas kedueert. B.V.h.attam nekik 3 font pecsenjet. tt fl. / -4 1/2 - ket Eitel bort 6 penzest tt fl-12 - Czipot 8-tt fl.-/8."¹⁵⁾ Tehát itt most alumnusok felváltása történt.

A hus mennyiségéből bizonyos, hogy három deák ellátását számolták el. Közülök kettő az udvari pappal jöttek lehettek, míg nem a harmadikat föltétlenül a fehérváriak közül választották ki. Ezek az ifjak azután az 1616 október 18-án, illetőleg az új időszámítás szerint: 28-án Heidelbergben beiratkozott Georgius (Gregorius?) Jacobides Bakai, Joannes Putnoki Tallyainus és Mathias Jazberényi nevű teológusokkal azonosak.¹⁶⁾ Ha most már e deákok után tovább kutatunk, Szenczi Molnár Albertnek 1617 decemberében Bethlen Gáborhoz intézett levelében megtaláljuk az ekkor Heidelbergben

12) I. h. 1864. 668.

13) Imre Sándor: Alvinczi Péter kassai magyar pap élete. Hódmezővásárhely, 1898. 51.

14) Sáfár. 1616. 45.

15) I. h. 1616. 47, 124.

16) SpFüz. 1862. 562.

és Marburgban tanuló magyar ifjakat. A heidelbergi egyetemen levők között egymásután nevezi meg: "Gregorius(?) Bákai alum(nus) Andree Capi, Matthias Berényi, alum(nus) inclytiss(imae) Conjugis principis Transsylv(aniae); Johannes Putnaki, alum(nus) reip(ublicae) Debrecinensis." ¹⁷⁾ Ezek után a diákok akadémiai vitatkozásaira figyelve, azokban azt találjuk, hogy Bakai 1617 szeptember 27-én tartott disputációját Kapi Andrásnak, az erdélyi fejedelem tanácsosának, Keserői Jánosnak, a fejedelem udvari papjának és Vári Alatus János kolozsvári papnak; Jaz-Bereni egyik vitatkozását 1617 október 25-én Károlyi Zsuzsánna fejedelemasszonynak, mint pártfogójának, a másikat pedig 1618 április 8-án Keserői Dajka Jánosnak, mignem Tallyainus Putnoki 1618 január 10-én elmondott teológiai feleletét egynehány debreceni polgárnak és magyarországi papnak ajánlotta. ¹⁸⁾ Mindezt egybevetve, megállapítható, hogy Keserői János 1616 július 10-én Kassáról, vagy Sárospatakról Bakai Györggyel és Debrecenből Tallyai Putnoki Jánossal tért haza Gyulafehérvárra.

A sáfár 1616 július 21-i feljegyzéséből megtudjuk, hogy a fejedelem Kolozsvárt volt s vagy azon, vagy pedig a megelőző napon jegyeztetett fel, hogy "Jonas Deak Vram (az egyházközség egyik patrónusa) louaj Fejerwarigh Vrunck[na]k praedicatorat Vittek el tt fl 2 den 62." ¹⁹⁾

1616 november végén ismét Kolozsvárt van a fejedelem. A sáfár szerint december 2-án "Juta Vrunck predicatora Keseru Janos" is. ²⁰⁾ Valószínűleg Bethlenhez csatlakozott, aki - Segesvári Bálint krónikája szerint - 1616 "3 decemb. mene Bethlen Gábor fejedelem mind az ország népével Magyarországra felé az áruló urak ellen, holott Váradon békességre vivék a dolgot. Januáriusban vissza jöve az ország népe." ²¹⁾

Mielőtt azonban a fejedelem visszatért volna Erdélybe, bizonyosan Keserői János gondoskodása következtében két fejedelmi és két, mástól pártfogolt alumnust előkészített a Heidelbergbe való

17) I. h. 1864. 668. - Dézsi i. m. 80.

18) RMK. III. 1191, 1196, 1215, 1216. - Apponyi: Hungarica. II. 721, 728, 738.

19) Sáfár. 1616. 76, 78.

20) I. h. 1616. 65, 97.

21) ETA. IV. 185.

utbaindulásra. A fejedelmi alumnusok egyike: Bojti Veres Gáspár a debreceni, a másik: Szilvási K. Márton a váradí schola neveltje. Lehetséges, hogy Keserői mindkét ifjút már otthonról ismerte, hiszen ő is Bihar-megyei származású, bárha iskoláit Debrecenben végezte,²²⁾ sőt a felesége is debreceni polgárcsalád gyermeke,²³⁾ papi pályáját azonban Váradon kezdette s ott folytatta a fejedelmi udvarba történt rendeléséig. Tehát tudta, hogy kiket ajánl a fejedelemsnek, sőt nem lehetetlen, hogy ugyanő volt, aki Bethlent arra buzdította, hogy a nagytudományu Pareus heidelbergi professzornak, Keserői egykori tanárának, levelet írjon, amelyben e két ifjút külön is figyelmébe ajánlja. E levél keltezése 1617 január 17-én Váradon történt.²⁴⁾ Mindez pedig hogy valóban így ment végbe, mutatja Hoszu Tamás (Tummes Lang) kolozsvári sáfárpolgár számadáskönyvének 1617 január 20-i bejegyzése: "Jutta Waradrol Vrunck Papia Keserő Janos. Wrunck Parancziolattait küldte B.W., Negy Keserő Louasis welle. Azokal egiut B. W. h. Attam" (ételt és italt).²⁵⁾ Tehát miután Bojti és Szilvási külső országokba induló utjával kapcsolatos intézkedéseket sikerült elintéznie, még ugyanazon a napon délután előre küldötte a fejedelems, nem tudhatjuk, milyen rendelkezéseinek végrehajtása végett.

Az 1617. esztendőből még csak egy reá vonatkozó érdemlegesebb adatot tudok felsorolni. Ugyanis Bethlen Gábor Keserői Dajka János udvari papját "tisztá életéért, eszességéért, tudományáért s feddhetetlen erkölcséért" Beedi Erzsébet nevű feleségével, valamint Pál és János nevű fiaival együtt 1617 augusztus 2-án Fehérváron kelt nemeslevéllel nemesi rangra emeli s nekik címert adományoz, valamint Erdélyben s a kapcsolt részekben jogosan szerzendő ingatlanait mindenféle köztehertől örökre mentesíti. Ezt az armálist az 1618 április hónap 12-én tartott fehérvári országgyűlésen hirdették ki.²⁶⁾ Zoltai adatai szerint Keserői Jánosné Béli András debreceni polgár leánya: Erzsébet. Gyermekeik: Keserői Pál, Dániel, Miklós és Erzsébet.²⁷⁾ Ugy látszik, hogy a nemesle-

22) Thury Etele: Iskolatörténeti Adattár. II. Pápa, 1908. 100.

23) Zoltai Lajos: Adatok Keserői Dayka János püspök családi viszonyaihoz. Debreceni Protestáns Lap. 1902. 350-53.

24) Pápai Páriz Ferenc: Rudus Redivivum. Szeben, 1684. Appendix.

25) Sáfár. 1617. 103.

26) Sándor Imre: Czimerlevelek. I. 94.

27) Debreceni Protestáns Lap. 1902. 350-53.

vélben említett János még kiskorában elhunyt, Pál kivételével pedig a többi gyermek 1617 után született. Rajtuk kívül egy könyv tulajdonosaként 1630 november 25-én olvassuk Keserű D.István nevét, továbbá Kirschner András 1643. évi kolozsvári sáfárpolgár április 28-án említi Keserű István fehérvári scholamestert.²⁸⁾ Azt hiszem, hogy e férfit csak atyjafia volt az udvari prédikátornak, minthogy sem a nemeslevélben, sem Zoltai adatai között István nevezetű fiát nem találjuk.

Tummes Lang safarsagarol valo Regestum-ában írja, hogy 1618 január 23-án "Juta Vrunktol Fejervuarrol Vas Benedek Vru[n]k papjaua Janos pappal. Vrunk paranczolattja nallok, Zilagiban men[n]lek Azzonyunknak leanj azzonjert. B. V. h. attam nekik 8. mag(uknak ételt-italt)." Másnap "Vas Benedeket es Janos papot Vizj Dajka Tamas haro[m] loan es Kőmjes Pal egy loan Zilahig". Január 25-én "Jecue vizza Zilahrol Vas Benedek."²⁹⁾

Meg kell jegyeznünk, hogy a fejedelemasszony leányasszonyai, vagyis szolgálóleányai a főrendek közül kerültek ki s ezért küldhették érte az udvari papot.

27-re vissza kellett térnie Keserűinek is, mert a fejedelem ezen a napon Fehérvárott keltezett levelében arról tudósította Heidelbergben tanuló Bojti és Szilvási nevű alumnusait, hogy loo aranyat adott át Keserűi János koncionátorának, hogy Váradról indulandó ifjakkal küldje ki nekik.³⁰⁾ Ebben az időpontban - úgy látszik - többen mentek külső országokba, minthogy 1618 április 7-én egyszerre hét magyar diák iratkozott be a heidelbergi egyetemre. Valószínű, hogy ha mind nem is voltak a fejedelem alumnusai, irányításukat mégis csak az udvari pap intézte.

Néhány hónap múlva megint csak azt találjuk, hogy 1618 június 17-én "Juta Keszerűi Janos Vrunk Praedicatora 12 magaua Váradrol keszereökkal." (A kísérek katonák voltak.) Másnap "Vgian az Vrunk Papia it mulatuan Ebeden, B. V. Hagiasabol attam neki" (ételt-italt). Még azon a napon "Biro Vram adatta alaia negi Louat Szekeret Kopas Mihaljnak es Horuat Bartosnak fizettem Eniedigh az

28) Kolozsvári ref.koll. a szászvárosi könyvek között és Sáfár. 1643. 228.

29) Sáfár. 1618. 23, 25.

30) Szabó Károly: Bethlen Gábor fejedelem politikai levelezése. TT. 1881. 305.

negi Lotol fl 2 den. 50. Adatta Biro Vra[m]l keszeröwl melleie Barnazibot Zabo Balintot es Nagij Mihaljt. Attam Thordaigh nekik fl - den. 50."³¹⁾

Ennek az utnak eseményekbeli háttérét nem ismerem.

Ugy látszik, hogy a fejedelem meg akarta osztani azt a feladatot, amely egyedül Keserői János vállára nehezedett, sőt netalán az is megtörténhetett, hogy Tasnádi Veres Mihály előregedve, tisztehez annál is inkább szükséges volt segítséget nyújtani, mivel a püspök nem a fejedelmi székhelynek, hanem a magyarigeni ekleziának lévén lekipásztora, állandóan ott is tartózkodott. Ezért tehát Bethlen Melotai Nyilas István tiszántuli püspököt megnyervén a fejedelmi udvar számára,³²⁾ a kolozsvár-városi sáfár számadáskönyve szerint: 1618 "10. Julij Juta Szakmarrol az puspeok, Vr[un]k hozattja be papjanak, Mjlotaj Istuant, Vrk paranczo: kultem nekj:B.V.h. niolcz Deakj uelle" (ételt-és italt.) "Eodem az maga kuczja elejben attunk B. V. h. hat loat Enyedig...Az Deakokat Vitte Veg Georgy haro[m]l loa zekare Enyedig."³³⁾

Tasnádi püspök nemsokára, vagyis 1618 szeptember 24-én elhunván, november 18-án püspökválasztó gyűlésre sereglett össze a generális synodus.³⁴⁾ Jóllehet korban Melotai idősebb volt Keserőinél, sőt - amint a sáfár 1618 október 17-i feljegyzéséből látjuk - Bethlen az előbbi tette volt meg udvari főpapjává,³⁵⁾ a papok együttese mégis Keserőt választotta püspökké, akit nemcsak negyedik esztendei erdélyi működése alatt ismerhettek meg jobban, de különösen a külső országokban járt ifjabb lekipásztorok hatása alatt, akiknek mindannyija Pareus tanítványa volt, méltányolhatták a hasonlóképpen Pareus-tanítvány hitbeli felfogását, kinek mestere is már bizonyos mértékű szabadabb gondolkozásnak is engedett a világi tudósok megállapításainak figyelembevételével.

Keserői János, mint püspök, már 1619 február 17-én megfordult Kolozsvárt.³⁶⁾ Lehetséges, hogy a fejedelmet kereste fel, aki

31) I.h. 1618. 90, 91.

32) Bakóczy János: Milotai Nyilas István. ItK. 1893. 276.

33) Sáfár. 1618. 56.

34) Bod Péter i. m. 61, 62.

35) Sáfár. 1618. 73.: "Vrunk feo Papja Mylotaj Istua[n] megien sietseggel Fejeruarra, attak alaja 6 loat."

36) Sáfár. 1619. 52.

- Segesvári krónikája szerint: - "20. feb. mene urunk 8 nagysága Bethlen Gábor Magyarországra az ország népével Dóczi Andráshoz".³⁷⁾

Sepsi Laczkó Máté krónikája szerint "1619. 25 Augusti Bethlen Gábor 8 felsége kiindul Fejérvárról Magyarország felé a cseheknek segítségekre."³⁸⁾ Az új püspök a császárral való hadakozás idején - úgy látszik - egy ideig a fejedelem környezetében tartózkodott, amiből az sejthető, hogy Bethlen neki, mint tanácsadónak szolgálatát is igénybe vette. Ezt látjuk a sáfár feljegyzéseiből: 1619 november 15-én "Juta Keseru Janos az Caluinista puspeok Posonból. B. V. h. gazdalkodua[n] atfa[m] nekj Tiukfiat 2. den. (8 áthuzva) 6. Cipot 10. tt fl. - (18 áthuzva) 16; 8 font peczienjet. 10. bort 2. ejtelt. 12. penz. fl.- / 32, Nagy Veka zabot 1 den. 6. tt. fl. / 24. Kuczissinak kenjeret. den. 4. Geort(yát) 2. tt. - fl. / 6. szalad serreis attam fl. - (6 áthuzva) - 4." Ehhez a vonásigazító odajegyvezte: "Ha mind megh Itta volt, megh puffadhatot." - "Vgian Keseru Janossal hozanak egi zekeren valamj Deakokatis, atfa[m] azoknakjs B. V. h. etekre must, Czipot fl-16. ket ejtal borra - fl - (24 kihuzva) 16." november 16-án "Pap Istua[n] hat loan Vizi Keseru Janost Enjedig, fizettem nekj fl. 3/75 - Eodem Ferencz Deaknak negi loan zekeren vittek valami Caluinista Deakokat Eniedig fl 2 / 50."³⁹⁾

A püspökkel együtt érkezett diákokról semmi bővebbet nem tudok, mert hiszen a Marburgból hazatért és az Ausztria irányában tartó fejedelemmel jelentkezett Szilvási K. Márton diáknak Léván át érványos menetlevelét Bethlen 1619 október 11-én Nagyszombatban állíttatta ki.⁴⁰⁾ S minthogy a fejedelem innen és ezután indult Pozsony ellen, ahová október 13-ra megérkezve, kezdette meg a vár ostromlását,⁴¹⁾ nagyon valószínű, hogy a püspök már ekkor is vele volt, hiszen Szilvási utlevelében már bele volt írva megtárgyalt beosztásának: a gyulafehérvári iskolamesterségnek megjelölése.

37) ETA. IV. 186.

38) I. h. III. 215.

39) Sáfár. 1619. 136, 166.

40) SpFüz. 1864. 449.

41) Gindely A. és Acsády I.: Bethlen Gábor és udvara. Bp. 1890. 22.

Az 1620. év folyamán a fejedelem a Felvidéken tartózkodván, mellette olykor az udvari papját, máskor meg a püspököt találjuk: 1620 március 12-én "Juta Milotaj Istuan páp Fejeruarrol Vrunkhöz megien Cassara." április 10-én "Jeoue Mylotaj Istuan Pap Cassarol Fejeruarra megien.", Julius 5-én "Juta Bornemizza Tamas Vrunktol, megien Fejeruarra, B. V. h. vittem Ajandekot", (vagyis ételt-italt). "Eodem Keseru Janos Vramnakis küldötte[m] B. V. h.", november 18-án "Juta Keseru Janos V. Fejeruarrol, Vrunk eo felsege hiuattia.", november 19-én "Keseru Janos ala attak B. V. h. Zixaj Janosnak Negy loat (Bánffi-)Hunjadig.", december 22-én "Juta Keseru Janos Nagi Szombatbol Vrunk eo felsegeteol.", december 23-án "Attam esmet Keseru Janos Vramnak B. V. h. feoleosteokeomre (ételt-italt). Kuczia elejben attak Bakator Janosnak negi loaat, atta[m] neki Enjedig negi lotol fl. 2 / -"

1621 január 21-én "Milotay Vra[m] az Feyeruari Predicator magyar orszagbol Jöuen Vrunktol harmad magaua leue[n], B. Ur[am] parancziolattiabol atta[m] nekiek Etelt Italt."⁴²⁾

Bizonyos azonban, hogy mind Keserűi, mind pedig Milotai csak bizonyos alkalmakkor tartózkodott a táborban, ezt látjuk a fejedelemnek 1621 augusztus 22-én Pozsony alól a fejedelemasszonyhoz intézett leveléből: "Milotai és Keserű uramékat köszöntsed, engemet valóban pap nélkül hagyának, az Szepsinél egyéb velem nincsen, Gyöngyösit nem érdemlém az urtól (t. i. Bethlen Istvántól), hogy kiküldje. Ezután kurvafi tanittasson senkinek papot. Itt a táborban azért vagyon tiz prédikátor és mindennap 28 helyen megütik a dobot prédikációra és könyörgésre."⁴³⁾

Ezután egy magánjellegű feljegyzés következik, amely azt bizonyítja, hogy Keserűi János Biharban birtokocskát, vagy legalább is szállócskét szerzett magának: 1621 január 21-én "Keserwi Janos Vra[m] szamara Magyar Orszagbol bort hozua[n] (adtam) alaja 4 ö-kör szekeret Tordaig".⁴⁴⁾

1621 szeptember 23-tól 25-ig Károlyi Zsuzsánna fejedelemasszony, Bethlen István gubernátor és Csáki Krisztina gubernátorné Kolozsvárt tartózkodik. Ugyanekkor az "abrakosok" között találtam

42) Sáfár. 1620. 23, 42, 75, 106, 149, 261, 262, és 1621. 11.

43) Gergely Sámuel: Bethlen Gábor levelei feleségéhez Károlyi Zsuzsánához. TT. 1882. 133.

44) Sáfár. 1621. 11, 271.

szeptember 23-án "Pwspeők Vra[m] Keserw Janos zamara attam] Hust Libr. 3. Feier Czipot Nro 2. Keoz Czipot Nro.6." "Pwspeok Keserw Vr[am] szolgaiának attam] hust Libr. 4., Feier Czipot Nro: 6, Giertiat Nro. 1.", szeptember 24-én "Keserw Janos puspeok Vr[am] szamara feier czipot Nro 2. Keoz cipot Nro 6. attam] giertiat Nro 1.", szeptember 25-én mind neki, mind pedig a kocsisának ugyanannyi mennyiséget szolgáltatott ki.⁴⁵⁾

A következő esztendőben jelentősebb események történtek az ország belső életében.

1622 március 13-án "Juta Keseru Janos, Vrunck eo fel: hiuattja Cassara" és március 14-én "Keseru Janost sietséggel hiuatua[n] Vrunck eo felsege Cassara, adatot B. V. alaja 6 loat Tasnadig.", április 22-én "Keseru Janos érkezue[n] onnat kuul Vruncktol, Fejer - uarra megien". (6 lovat adott a sáfár Enyedig).⁴⁶⁾

Nagyon hihető, hogy a közeledő kolozsvári országgyűléssel kapcsolatosan - a nikolsburgi béke megkötésének örömeire - ekkor hátrózták el a hazai akadémia alapítását.

Nemsokára ezután hazatért a fejedelem s vele jött a már nagybeteg fejedelemasszony is. A május 1-re hirdetett országgyűlésre nemcsak az ország rendei, hanem május 6-ra megérkezett a fejedelmi pár, nagy kíséretük, valamint a külföldi követek és vendégek is.

Május 13-án azt jegyezte fel a sáfárpolgár, hogy "Tanaczibeli Vrajm igen reggel be giuluen, mjuel hogy Azzonjunk eo felsege halala teortenek, hozatta[m] eo kemeknek Aquaujtat fl-den.25."⁴⁷⁾

Ekkor azután a koporsóba való helyezéssel megkezdődtek a gyászszertartások, amelyek a holttestnek május 24-én történt utbaindításával folytatódtak és július 1-én Fehérvárott végbement - elhantolásával fejeződtek be.⁴⁸⁾ Természetes, hogy a gyászbeszéd tartásában a püspököknek is eléggé ki kellett vennie a részét. Kolozsvárott május 19-én és 22-én prédikált a halottas házban. A sáfár szerint május 23-án "Varadi Miklos 4. loam] vittek az puspeokot Fejeruarig tt fl. 3 den. 5o."⁴⁹⁾

45) I.h. 1621. 127, 132, 153, 174, 177.

46) I.h. 1622. 20, 201, 38, 93.

47) I.h. 1622. 262.

48) Bodrogi János: Károlyi Zsuzsánna fejedelemasszony. Nagyenyed, 1899.

49) Sáfár 1622. 209.

Itt azután a fejedelemsasszony testének május 25-án való megérkezésekor és a koporsónak július 1-én az udvar piacára történt kihozatalakor mondott újra beszédet. Az összes elhangzott beszédek azután "Exeqviarum Caeremonialium" címen 1624-ben nyomtatásban is megjelentek. A második részhez, amely magyarnyelvű prédikációkat tartalmazott, Keserői püspök írt előbeszédet.⁵⁰⁾

Nem egészen egy esztendő múlva, újból temetésre jött Kolozsvárra, ugyanis 1622 december 28-án meghalt Gyöngyösi Kiséri András kolozsvári elsőpápa, kolozs-kalotai esperes, eltemették 1623. január 4-én - Segesvári Bálint szerint - "nagy pompával" az óvári templomban.⁵¹⁾ Henzler Benedek sáfár szerint:

"1623. Die 4. Jan. Keserwj Janos az Fejeruarj Puspeók érkezven az Geöngyössy Andras Temetesere, Biro Vram akaratjaból kültem ahandekot", (vagyis élelmiszert magának, kíséretének s a lovaknak.)⁵²⁾

E tudós és egyházát építő pap felett bizonyosan a püspök tartotta a temetési beszédet. Ezt jelentheti a "nagy pompa" kifejezés.

Az 1623. év április 19-én talált feljegyzésnek nem tudom magyarázatát adni: "Erkezek Fejeruarrol Keseru Janos Vram" és másnap "Biro V.es az becz(ületes) Tanaczi h(agyásából) vittem Keseru Janosnak az Fejeruari Puspeok[ne]k (ételt és italt).⁵³⁾

1623 augusztus 16-tól 18-ig a fejedelem és Bethlen István kormányzó Kolozsvárt időzik. Velőük együtt itt találjuk "Gelej predicator"-t s "Keseru Janos V(ramat)" is.⁵⁴⁾

Ugyancsak nem tudom indokolni Rosás István dispensator következő feljegyzéseit sem:

1624 április 17-én "Keserw Janosnak az fejeruarj Puspeok[ne]k" (ételt-italt adott a sáfár.), augusztus 22-én "Keserű Janosnak U-runk eo felsege fieruari Praedicatoranak" (ételt-italt); augusztus 23-án "Keserű Janos Papnak, megin gazdalkottam melliert maga Biro Uram rea küldéot: Pro rei memoria hoc nolo notatum." Ugyanezen a

50) RMK. I. 539.

51) ETA. IV. 192.

52) Sáfár. 1623. 12. (Az ellátás részletezését lásd Gyöngyösiről írott cikkemben.)

53) Sáfár. 1623. 12, 68.

54) I. h. 1623. 87, 104.

napon "Bek Peter Keserű Janos az Feieruari Papott keseri Almasigh 3 meli feold fl.-// 42." (A kíséretben még két ember is van.)⁵⁵⁾

A püspök ekkor hihetőleg Váralmásra át s az Almás patak mentén és a Meszes hegységen keresztül Biharba ment.

1624-október 2-án ismét azt olvassuk, hogy "Keserű Janos papnak, feieruari Puspeok[ne]k" ennivalót utalt ki a sáfár. E feljegyzéssel hihetőleg összefüggésben van az a másik, ugyanezen a napon feljegyzett számadási tétel: "Kniazt (Kienast?) Bálintnak az Baniazok Praedicatoranak B.V.P. felesegesteol, gyermekesteol leue[n]...Vrunktol Salus Conductusa leuen" (ételt-italt adott a sáfár). S bár "Kniazt Balint az Nemet Praedicator" még 5-én is itt tartózkodik, azonban már 2-án "Keserű Janost Feieruari Puspeokeot Paxi Lukacz 4 louon uizi Eniedigh."⁵⁶⁾

Szegesvári Bálint krónikájából idézem: "1622. 22. 23. 24. januárii hozának sok bányász, aranyászó legényeket, többet ötszáz-nál, feleségek- gyermekekkel egyetemben Körmöcz és az több bányák-ból onnét feljül"...⁵⁷⁾ Szalárdi krónikája szerint: Bethlen "a só-aknák, arany-, ezüst-, kénese- és rézbányáknak coláltatását, mivelletéseket ottan jó helyben állattata, és azoknak mivelletésekre messzünnen is nagy költséggel azokhoz jó értő tudós főmestereket hozatott alá."⁵⁸⁾ Ugy látszik, hogy azoknak lelki szükségletéről is gondoskodva, papot is hozatott közéjük. Feltételezzük, hogy Keserű püspök ezzel kapcsolatosan fordult meg Kolozsvárt.⁵⁹⁾

Az ezután következő sáfárok számadáskönyveinek egy része hiányzik, viszont pedig a mindég tettekre kész püspök feladatainak egy részét - úgy látszik - átadta a fiatalabb Geleji Katona Istvánnak az új udvari papnak. Keserű nevére a számadáskönyvekben még csak egyszer akadtam rá:

1629 október 12-én "Erkezenek Vrunk es Aszszonyunk Papyaj Ke-

55) I. h. 1624. 24, 96, 97, 156.

56) I. h. 1624. 105-109, 158.

57) ETA. IV. 189.

58) Szalárdi 32.

59) Zoványi cikkei szerint Kienast Bálint evangélikus lelkész, németországi fürstenbergi születésű, 1625 karácsonyára került Magyarországra, hol Kisbányán lett német lelkész. Ezzel szemben a fenti adat jó egy esztendővel korábbra helyezi ide érkezését.

serű és Eppelius pap, mennek Varadra, B. V. H. kültet Ayandekott az zállásokra Filstich Leorintz hazához" ... "Stenczel Ferencz vi-szi 3 lovan Vrunck Papyat Keserűtt, es Eppeliust, Vrunck eo Felsege huiattia, Varadigh."⁶⁰⁾

Valószínű, hogy az elmulásához közeledő Bethlen Gábor most sem nélkülözözhette másfél évtized óta hűséges munkatársát.

Keserűi Dajka János 1633 május 18-án halt meg s a gyulafe-hérvári nagytemplomban temették el.

E kitűnő férfiuról megalkotandó véleményünkben meggondolkoz-tat az a körülmény, hogy Pál nevű fia, mint Tolnai Dali János ba-ráti körének tagja, a puritánus felfogás híve volt. Éppen ezért Keserűi Pál haladó szellemiségének kiindulása vajjon nem keres-hető-e abban a családi fészekben, amelynek feje, mint Pareus-tanit-vány, már maga is önállóságra törekvő, gondolkodó fő, aki a hazai művelődés érdekében is sokat fáradozott s akinek netalán nem kis része lehetett a református papság megnemesítésében is?⁶¹⁾

60) Sáfár. 1629. 260, 297. Helyes neve: Appelius János Gáspár.

61) Lásd e kötetben Keserűi D. Pálról írott cikkemet.